

Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika, ss. 11-21
ISSN: 1896-4591

Oryginalny artykuł naukowy (original article)

Data wpływu/Received: **9.02.2021**

Data recenzji/Accepted: **22.11.2021**

Data publikacji/Published: **1.12.2021**

Źródła finansowania publikacji: **Uniwersytet w Białymstoku**

DOI: 10.5604/01.3001.0015.6275

Authors' Contribution:

(A) Study Design (projekt badania)

(B) Data Collection (zbieranie danych)

(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)

(D) Data Interpretation (interpretacja danych)

(E) Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)

(F) Literature Search (badania literaturowe)

Anna Krajewska*

Uniwersytet w Białymstoku

ankraj3@wp.pl

AKTYWNE UCZENIE SIĘ STUDENTÓW – POTRZEBA CZY KONIECZNOŚĆ W KSZTAŁCENIU ONLINE

ACTIVE LEARNING OF STUDENTS – NEED OR NECESSARY IN ONLINE TEACHING

Abstract: The subject of research is the concept of active learning by students. The aim is to demonstrate its value and the possibility of using it in a pandemic of COVID 19 to a digital learning environment, in online teaching. The values inherent in this concept, in the construction of own knowledge by students, were analyzed. This is confirmed by the results of

---

* ORCID: 0000-0001-9347-6160. Uniwersytet w Białymstoku, ul. Świerkowa 20, 15-328 Białystok, tel. 85 745 7390, noe.sekretariat@uwb.edu.pl

empirical research as well as in the practice of education. The use of this concept by teachers in a digital learning environment requires increased effort, but its effects increase the quality of the desired learning outcomes by students. Therefore, in the conditions of a pandemic of COVID 19, these actions are not only need but necessary.

Keywords: active learning of students, online teaching, learning outcomes, pandemic of COVID 19

Streszczenie: Przedmiotem badań jest koncepcja aktywnego uczenia się studentów. Celem jest wykazanie jej wartości i możliwości wykorzystania w pandemii COVID 19, w cyfrowym środowisku uczenia się, w kształceniu online. Analizowano wartości tkwiące w tej koncepcji w konstruowaniu własnej wiedzy przez studentów. Potwierdzają to wyniki badań empirycznych, a także praktyka kształcenia. Wykorzystanie przez nauczycieli tej koncepcji w kształceniu online wymaga zwiększonego wysiłku, ale w skutkach powoduje wzrost jakości pożądaných efektów uczenia się przez studentów. Dlatego w warunkach pandemii są to działania nie tylko potrzebne, ale konieczne.

Słowa kluczowe: aktywne uczenie się studentów, kształcenie online, efekty uczenia się, pandemia COVID 19

WSTĘP

Światowa Organizacja Zdrowia ogłosiła COVID-19 jako pandemię, która stanowi współczesne zagrożenie dla ludzkości. Ta pandemia wymusiła globalne zamknięcie szeregu działań, w tym działań edukacyjnych, co spowodowało przeniesienie kształcenia w bardzo wielu uniwersytetach i szkołach wyższych z warunków naturalnych, „twarzą w twarz” na platformy internetowe i dydaktyczne oferujące kształcenie i uczenie się online. Technologie cyfrowe stały się pośrednikiem i wyzwaniem w pracy nauczyciela akademickiego ze studentami, wymagały zmian w projektowaniu zajęć dydaktycznych, ich realizacji, a także w kontroli i oceny. Wielu nauczycieli nadal będzie potrzebować pomocy w dostosowaniu się do nowych technologii i wdrożenia nowych sposobów pracy ze studentami, bardziej odpowiednich do nauczania online, co prawdopodobnie wpłynie na jakość uzyskiwanych efektów. Dla wielu studentów bezpośrednie kontakty z nauczycielem i grupą studencką posiadały istotne znaczenie dla dobrego samopoczucia psychicznego, dla wzmacniania motywacji do studiów, rozwijania umiejętności komunikacyjnych, zaangażowania w nabywanie wiedzy i umiejętności, także i w inne wymiary funkcjonowania w roli studenta. Dlatego istnieje potrzeba refleksji uczestników procesu kształcenia nad wprowadzaniem zmian w swoich działaniach, ukierunkowanych na poradzenie sobie z nowymi, chociaż trwającymi już ponad rok warunkami pracy dydaktycznej (Csillag, Hidegh, 2021; Bolumole, 2020).

Celem opracowania jest wykazanie możliwości podniesienia jakości pracy ze studentami w warunkach pandemii poprzez efektywne wykorzystywanie przez nauczyciela koncepcji aktywnego uczenia się, którą z dużym powodzeniem można dostosować do kształcenia zdalnego. Wartości aktywnego uczenia się tkwią w istocie tych działań, w możliwościach konstruowania własnej wiedzy przez studentów eksponowanych przez różne rodzaje konstrukttywizmu, znajdując uzasadnienie w wynikach wielu badań empirycznych, potwierdzają je także obserwacje praktyki kształcenia. Warto jednak podkreślić, że chociaż organizacja zajęć dydaktycznych przez nauczyciela i stosowanie różnych technik aktywnego uczenia się studentów jest możliwa w warunkach przestrzeni cyfrowej i wprawdzie wymaga zwiększonego wysiłku, to jednak w skutkach powoduje wzrost jakości pożądanych efektów uczenia się przez studentów, ale także satysfakcji z pełnionej roli przez nauczyciela.

POJĘCIE AKTYWNEGO UCZENIA SIĘ

Aktywne uczenie się studentów jest stosowane w praktyce dydaktyki akademickiej w wielu uczelniach Europy i świata. W literaturze istnieją różne stanowiska wobec koncepcji aktywnego uczenia się studentów, w tym odmienne sposoby definiowania. Szerokie –holistyczne ujęcie aktywnego uczenia się proponują Misseyan i in. (2018, p. xviii): „to proces transformacji, który łączy artefakty wiedzy, konteksty uczenia się, ludzi i problemy społeczne, a także wyzwania dla teraźniejszości i przyszłości naszych społeczeństw”. Szczególnym efektem aktywnego uczenia się jest innowacyjny sposób myślenia, a poprzez kształcenie zapewnia się owocny kontekst dla uczenia się, wiele interakcji, które umożliwiają jednostce jej własną drogę do osiągnięć i samorealizacji. To nowy sposób rozumienia dialogu między zgromadzoną wiedzą, wewnętrznym dociekaniem każdej osoby w celu osobistego rozwoju i społeczną eksploracją ukierunkowaną na zapewnienie lepszego świata dla wszystkich.

W literaturze częściej jednak występują podejścia dydaktyczne do koncepcji aktywnego uczenia się. To rodzaj metody kształcenia, która angażuje studentów w proces uczenia się i wymaga od nich nie tylko znaczących – autentycznych aktywności dydaktycznych, ale także metapoznania – myślenia o tym, co robią (Prince, 2004). W Narodowych Badaniach Zaangażowania Studentów w USA (NSSE) i Australii (AUSSE) aktywne uczenie się studentów to ich wysiłek ukierunkowany na budowanie swojej wiedzy w trakcie pracy z innymi studentami nad projektami podczas zajęć, przygotowanie prezentacji, zadawanie pytań lub udział w dyskusjach, praca nad zadaniami z innymi studentami poza zajęciami, udzielanie pomocy innym, korepetycji (Carr i in., 2015).

Koncepcje aktywnego uczenia się w ostatnich latach są eksponowane w dydaktyce akademickiej wielu uniwersytetów i uczelni. Na Uniwersytecie w Cambridge, w Centrum Kształcenia i Rozwoju, używa się określenia „aktywne uczenie się”, aby podkreślić, że studenci są aktywni w procesie uczenia się, budując własną wiedzę i rozumie-

nie w odpowiedzi na możliwości uczenia się oferowane przez ich nauczyciela (Active learning, 2017). Kontrastuje to z modelem nauczania, w którym wiedza jest podawana lub przekazywana przez nauczyciela studentom. Aktywne uczenie się oznacza tu, że studenci biorą coraz większą odpowiedzialność za swoją naukę, a nauczyciele ułatwiają i aktywują uczenie się, a nie są wykładowcami lub dostawcami poglądów i koncepcji. Nieco inaczej przyjmuje się na Uniwersytecie Florydy, w poradniku dla nauczycieli akademickich: aktywne uczenie się polega na zapewnieniu studentom możliwości uczenia się, pisania, czytania i refleksji na temat treści, koncepcji i problemów związanych z realizowanym przedmiotem akademickim (A Guide to Teaching and Learning Practices, 2011). Ekspozuje się tu bardziej rozwijanie umiejętności studentów niż przekaz wiedzy i oczekuje, że studenci będą aktywni – będą czytali, dyskutowali, pisali – co wymaga myślenia na wyższym poziomie. Natomiast w ujęciu Centrum Kształcenia na Uniwersytecie Vanderbilt (USA) aktywne uczenie się jest definiowane jako działania, które studenci wykonują w celu budowania własnej wiedzy i zrozumienia. Działania są różne, ale wymagają od studentów myślenia na wyższym poziomie, przy czym metapoznanie – myślenie studentów o własnej nauce – jest ważnym elementem, zapewniającym powiązanie między aktywnością a uczeniem się (Brame, 2016). Nieco inne ujęcie przedstawiają badacze z Deakin University (Australia) – aktywne uczenie się to wysiłki studentów w celu aktywnego budowania swojej wiedzy – praca z innymi studentami nad projektami podczas zajęć, przygotowanie prezentacji, zadawanie pytań lub udział w dyskusjach, udział w projekcie w ramach przedmiotu, praca z innymi studentami poza zajęciami przy zadaniach (Carr i in., 2015).

A zatem aktywne uczenie się jest często definiowane jako działania, które studenci wykonują w celu budowania własnej wiedzy i zrozumienia. Działania są różne, ale szczególnie wartościowe są te, które wymagają od studentów myślenia na wyższym poziomie. Jednocześnie ważnym elementem, zapewniającym powiązanie między aktywnością jednostki a jej uczeniem się jest metapoznanie – myślenie studentów o własnym uczeniu się. Wskazane przejawy aktywności studentów w uczeniu się może projektować i organizować nauczyciel nie tylko w kształceniu „twarzą w twarz”, ale także w kształceniu zdalnym (np. Adedoyin i in. 2020). Rozległe możliwości i korzyści ze stosowania w codziennej praktyce akademickiej koncepcji aktywnego uczenia się jednostek tkwią także w jej podstawach teoretycznych.

PODSTAWY TEORETYCZNE AKTYWNEGO UCZENIA SIĘ

Podstawą koncepcji aktywnego uczenia się jest teoria konstruktywizmu, z której wynika, że jednostki uczą się poprzez budowanie własnej wiedzy, łączenie nowych pomysłów i doświadczeń z istniejącą wiedzą i doświadczeniami w celu uzyskania nowego lub lepszego zrozumienia (Krajewska, 2020). Teoria opracowana przez J. Piageta i innych – konstruktywizm psychologiczny – zakłada, że uczący się mogą albo

przyswoić nowe informacje w istniejącej strukturze, albo zmodyfikować tę strukturę, aby uwzględnić nowe informacje, które są sprzeczne z wcześniejszym zrozumieniem. Uczenie się jest procesem nadawania znaczenia pojęciom. Uczący się zastępują lub dostosowują swoją dotychczasową wiedzę i zrozumienie do głębszych i wyższych poziomów zrozumienia. Umiejętne nauczanie jest zatem dlatego aktywne, bo zapewnia sprzyjające środowisko uczenia się, możliwości, interakcje, zadania, które kształtują głębokie uczenie się. W podejściach promujących aktywne uczenie się często wyraźnie zaleca się studentom tworzenie powiązań między nowymi informacjami a ich aktualnymi modelami mentalnymi, co poszerza ich zrozumienie. Poza tym nauczyciele mogą opracowywać aktywności dydaktyczne, które pozwalają studentom konfrontować popełnione błędy, pomagając w rekonstrukcji ich modeli mentalnych, których podstawą jest dokładniejsze zrozumienie.

Koncepcja aktywnego uczenia się często dotyczy także wykorzystania uczenia się w grupach, wymagającego współpracy, co szczególnie eksponuje wkład, jaki mogą wnieść interakcje społeczne. L. Wygotski wyjaśnił związek między procesami poznawczymi a działaniami społecznymi i opracował teorię konstruktywizmu społeczno-kulturowego, z której wynika, że uczenie się ma miejsce, gdy studenci rozwiązują problemy wykraczające poza ich obecny poziom rozwoju przy wsparciu nauczyciela lub rówieśników (Krajewska, 2020). Opisał strefę najbliższego rozwoju – obszar, na którym powinny się koncentrować działania edukacyjne, leżące pomiędzy tym, co uczący się może osiągnąć niezależnie – samodzielnie, a tym, co uczący się może osiągnąć dzięki poradom nauczyciela lub rówieśników. Nauczyciel aktywnie pomaga uczącym się w rozwijaniu głębszych poziomów zrozumienia przez udzielanie wskazówek i wsparcia, które stanowią wyzwanie dla uczącego się w odniesieniu do jego bieżących umiejętności oraz przez dostarczanie bogatej informacji zwrotnej za pomocą oceniania dla uczenia się.

AKTYWNE UCZENIE SIĘ W BADANIACH

Od ponad trzydziestu lat przedmiotem badań wielu badaczy z różnych środowisk akademickich jest aktywne uczenie się studentów. Rezultaty badań dostarczają przekonujących dowodów, że aktywne uczenie się pomaga studentom uczyć się bardziej efektywnie niż podejścia transmisyjne.

Freeman i in. (2014) przeprowadzili metaanalizę 225 badań, w których porównywano liczbę niepowodzeń i wyniki studentów z egzaminów, zaliczeń uzyskiwane w rezultacie stosowania w sali dydaktycznej aktywnego uczenia się z rezultatami tradycyjnych wykładów. Okazało się, że studenci uczestniczący w tradycyjnych wykładach byli 1,5 raza bardziej podatni na porażkę niż studenci uczący się przedmiotów z wykorzystaniem aktywnego uczenia się ($Z = 10,4$, $P < 0,001$, $N=67$ badań). Ponadto ustalono, że średnio wyniki studentów na egzaminach lub inne oceny wzrosły o oko-

ło połowę odchylenia standardowego, gdy w procesie dydaktycznym uwzględniono pewne metody aktywnego uczenia się ($Z = 9,781$, $P < 0,001$, $N=158$ badań). Jednocześnie wyniki te były spójne w różnych dyscyplinach: nie zaobserwowano znaczących różnic w skutkach aktywnego uczenia się w przedmiotach z zakresu biologii, chemii, informatyki, inżynierii, geologii, matematyki, fizyki i psychologii. Autorzy wymienionych badań stwierdzili, że dowody na korzyści wynikające z aktywnego uczenia się są bardzo pewne.

Wyniki te wspierają także rezultaty innych badań. Badacze z Uniwersytetu Kolorado poddali analizie wyniki wielu opublikowanych badań dotyczących stosowania aktywnych metod uczenia się na studiach licencjackich z biologii, chemii, inżynierii i fizyki (Ruiz-Primo i in., 2011). Zidentyfikowali 166 badań, które wskazywały na znaczenie wprowadzania innowacji do uczenia się studentów (różnych form aktywności) w relacji do tradycyjnego kształcenia. Stwierdzono, że włączenie metod aktywnego uczenia się poprawiło wyniki studentów (średnia wielkość efektu = 0,47), chociaż wskazano pewne zastrzeżenia – przyjęto jako aktywne uczenie się pewne jego rodzaje, między którymi istniały znaczące różnice. Ponadto w wielu badaniach nie kontrolowano wcześniejszej wiedzy i umiejętności studentów.

W swoich metaanalizach Hattie (2009) rozróżnił nauczyciela jako aktywatora – aktywizującego do uczenia się i nauczyciela jako facylitatora – ułatwiającego uczenie się. Podkreślił, że aktywne uczenie się w kierowanym kształceniu jest bardziej efektywne niż niekierowane, ułatwane przez nauczyciela. Ustalił wpływ różnych czynników na postępy uczących się i wykazał, że wielkość efektu jest znacznie większa, gdy nauczyciel działa jako aktywator – średni efekt wpływu – 0,60 (np. aktywizowanie studentów do nauczania wzajemnego – 0,74; sprzężenia zwrotnego – 0,72; zachęcanie studentów do aktywności, aby mówili o tym, czego się uczą – 0,67) niż facylitator – średni efekt wpływu – 0,17 (np. ułatwianie uczenia się poprzez symulacje i gry – 0,32; nauczanie oparte na problemach – 0,31; mniejsza liczebność grupy – 0,21; kształcenie zindywidualizowane – 0,20). Wydaje się jednak, że jednoznaczne odróżnienie nauczyciela jako aktywatora i facylitatora jest dyskusyjne, ponieważ obie role są jednak zbliżone. Cele podejmowanych działań w obu przypadkach są podobne – uzyskanie przez studentów wyższych efektów uczenia się, także czynności nauczyciela są porównywalne, np. zachęcanie studentów przez nauczyciela do uczestnictwa w sprzężeniu zwrotnym aktywizuje ich, pomaga konstruować własną wiedzę, jej rozumienie, stosowanie, ale jednocześnie ułatwia uczenie się; uczestnictwo studentów w symulacjach i grach dydaktycznych ułatwia uczenie się, ale także wymaga ich aktywności.

Niezależnie od przyjętych założeń wyniki badań empirycznych wspierają aktywne uczenie się w dydaktyce akademickiej jako wartościowe i efektywne działania studentów i nauczycieli. Wykorzystanie w praktyce takich działań zależy głównie od woli uczestników procesu kształcenia, a warunki kształcenia zdalnego nie stanowią tu bariery.

AKTYWNE UCZENIE SIĘ W PRAKTYCE AKADEMICKIEJ

Społeczna rola uniwersytetów i szkół wyższych polega m.in. na kształceniu kadr, krytycznych, kreatywnych absolwentów zdolnych do wniesienia wkładu i wywierania wpływu na nieznany, ciągle zmieniający się i złożony świat. Tradycyjne podejścia do uczenia się, przejawiające się głównie przez przekaz, transmisję, są niewystarczająco skuteczne w promowaniu i aplikacji wiedzy, w rozwijaniu zrozumienia, wspierają raczej pasywne przyswajanie treści. Dlatego wykorzystanie w praktyce akademickiej koncepcji aktywnego uczenia się studentów, także w warunkach pandemii, może stanowić cenny wkład we wdrażanie wizji kształcenia ukierunkowanej na kształcenie aktywnych, wyedukowanych profesjonalistów i odpowiedzialnych obywateli.

W praktyce kształcenia akademickiego stosuje się wiele technik aktywnego uczenia się (czasem nazywane metodami pracy w małych grupach, także aktywnościami w uczeniu się), a ich źródłem jest często pomysłowość, kreatywność i wymiana doświadczeń między nauczycielami. Obszerne zestawy tych technik zawierają poradniki dla nauczycieli akademickich w różnych uniwersytetach i szkołach wyższych (np. Active Learning, 2017; A Guide to Teaching and Learning Practices, 2011), a także monografie z zakresu dydaktyki akademickiej (np. Krajewska, 2020; Petty, 2015). Wśród technik aktywnego uczenia się wyróżnia się m.in. następujące grupy: aktywne słuchanie, aktywne pisanie (dla pojedynczych studentów lub grupy), aktywności uczenia się oparte na wizualizacji, burza mózgów, wspólne uczenie się (*cooperative learning*), wzajemne uczenie się (*peer teaching*), odgrywanie ról, drama i symulacje, uczenie się bazujące na problemach (*problem – based learning*), dyskusje podczas zajęć, sesje pytań, a także wiele innych.

Christersson i in. (2019) – autorzy raportu pod patronatem Europejskiego Stowarzyszenia Uniwersytetów na temat promowania aktywnego uczenia się – podkreślają, że taka koncepcja działania posiada liczne zalety, ujmuje wiele procesów pedagogicznych, które eksponują znaczenie i rozwijają właściwości i aktywność studentów zarówno w kształceniu bezpośrednim, jak i online:

- jest podejściem do uczenia się skoncentrowanym na jednostce uczącej się;
- wymaga innej konstrukcji zajęć, która pozwala na dyskusję, przedstawianie własnych argumentów, zapewnia sprzężenie zwrotne;
- wynik aktywnego uczenia się, tj. ulepszone, bardziej skoncentrowane na studencie, uczenie się dostarcza ewidentnych korzyści w postaci jakości uzyskiwanych osiągnięć;
- wykorzystuje zalety metod opartych na ciekawości, uczenie się na problemach i różnorodnych praktykach oceniania, stymulując w ten sposób umiejętności krytycznego myślenia uczących się;
- angażuje w uczenie się wiele stron; jest dialogowa i oparta na współpracy;

- sprzyja raczej rozumieniu (niż uczeniu się na pamięć faktów), które studenci mogą następnie wykorzystać w różnorodnych kontekstach i problemach, a takiego zrozumienia i podejścia do rozwiązywania problemów oczekują pracodawcy;
- aktywne uczenie się sprzyja uczeniu się studentów i ich autonomii, co powoduje ich większe zaangażowanie i kontrolę nad własnym uczeniem się, a także dostarcza umiejętności sprzyjających uczeniu się przez całe życie w przyszłości. Jest ściśle związane z uczeniem się tego, jak się uczyć.

W poradniku dla nauczycieli Uniwersytetu Cambridge (Active Learning, 2017), wskazano możliwości wykorzystywania aktywnego uczenia się przez uczelnie, nauczycieli i studentów. Niezbędne jest rozwijanie etosu uczelni, która koncentruje się na uczeniu się studentów, a nie tylko na ich osiągnięciach. Nadmierna koncentracja na wynikach egzaminu zachęca do nauczania pod test i ogranicza częstotliwość aktywnego, skoncentrowanego na studencie uczenia się. Aktywne uczenie się jest niezbędne, aby umożliwić nauczycielom unikanie etykiety „fabryki przygotowującej do egzaminów” i sprzyjać posiadaniu własnej wiedzy przez studentów.

Nauczyciele akademicki mogą lepiej wykorzystać aktywne uczenie się także w warunkach kształcenia zdalnego – online, jeśli uwzględnią, że uczący się konstruują swoją wiedzę poprzez język mówiony, a koncentracja na studencie powinna umożliwić uczącym się budowanie własnej wiedzy poprzez wypowiedzi, uczestnictwo w dyskusjach, w tym na podstawie aktywnego czytania literatury naukowej, jak również poprzez pisanie esejów, raportów, prac zaliczeniowych, recenzji artykułów i monografii (w tym krytycznych), opracowywanie projektów i innych prac odzwierciedlających specyfikę kierunku studiów. Wykorzystywanie dialogu, dyskusji i pracy grupowej ma istotne znaczenie dla wspierania zrozumienia analizowanych kwestii wśród uczących się i może być z dużym powodzeniem wykorzystywane przez nauczycieli także w przestrzeni cyfrowej. Nauczyciele skoncentrowani na studentach muszą dowiedzieć się, jaki jest stan wiedzy i rozumienia uczących się, zanim zaplanują, w jaki sposób będą im umożliwiać uczenie się. Z tego powodu nauczyciel koncentruje się na rozróżnieniu uczących się i będzie stosował strategie związane z ocenianiem dla uczenia się, w tym efektywne pytania, zapewnianie sprzężenia zwrotnego, wykorzystanie oceny wzajemnej i samooceny, a także wykorzysta informacje z oceniania w celu lepszej dalszej pracy ze studentem (Active Learning, 2017). Wymienione działania i czynności eksponujące aktywne uczenie się studentów, nauczyciel – jeśli tylko zaistnieje odpowiednia motywacja – może podejmować nie tylko w procesie dydaktycznym w warunkach naturalnych, ale także w cyfrowym środowisku uczenia się.

Jednocześnie studenci, jeśli uświadomią sobie, że rozumienie jest ważniejsze niż zapamiętywanie, mogą lepiej wykorzystać aktywne uczenie się, także w warunkach kształcenia online. Zrozumienie analizowanych treści zapewnia znacznie większe szanse na sukces akademicki niż tylko uczenie się faktów. Uczący się powinni uświadamiać sobie, że muszą aktywnie wnikać w koncepcje, opinie, zrozumieć je, a nie tylko pamiętać o faktach. Poza tym ich sukces zależy od ich gotowości do popełnienia błędów, zaangażowania się potem w dyskusję, uświadomienia sobie i zaakceptowanie

tego, że czasem się mylą, i od uczenia się od innych. Aktywne uczenie się bardzo angażuje studentów i umożliwia im osiąganie wyższych ocen na podstawie wykazania lepszego zrozumienia i lepszego przygotowania ich do dalszej edukacji i pracy.

Można sądzić, że niektóre konteksty kształcenia nie sprzyjają wykorzystaniu technik aktywnego uczenia się i jeśli prowadzimy wykład z liczną grupą, to takie działania są niewykonalne. Jednak przynajmniej niektóre techniki aktywnego uczenia się, z pewnymi modyfikacjami, można zastosować także w dużych grupach (Morańska, 2019). Wprowadzić nie można zmusić studentów w sali wykładowej lub będących uczestnikami wykładu online do zaangażowania się aktywnie w realizowane treści, ale warto zaproponować taką możliwość, przekazując im na początku wykładu zestaw pytań dotyczących jego treści i prośbę o poszukiwanie odpowiedzi, które można wykorzystać w podsumowaniu.

ZAKOŃCZENIE

Szkolnictwo wyższe w kolejnych dekadach XXI wieku w sytuacji trudno przewidywalnych uwarunkowań będzie podlegać zmianom. Czas epidemii, intensywne wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie dydaktycznym, troska o jakość kształcenia powoduje wzrost zainteresowania nauczycieli akademickich stosowaniem koncepcji aktywnego uczenia się studentów (Adedoyin i in., 2020). Wykorzystanie ich możliwości w kształceniu zdalnym wymaga od nauczycieli akademickich odpowiedniej motywacji, chęci do podejmowania takich działań, ponieważ warunki są wystarczające do wspomagania studentów w budowaniu ich wiedzy, aktywizowania ich do udziału w dyskusjach, zachęcania do wzajemnego uczenia się, formułowania krytycznych opinii na podstawie przeczytanej literatury. Niezależnie od warunków kształcenia – bezpośrednie czy zdalne – przejście od uczenia się zorientowanego na nauczyciela do uczenia się skoncentrowanego na studentach wywołuje pewne konsekwencje, potrzebę większego spersonalizowania i dostosowania do indywidualnego uczenia się studentów. Studenci będą musieli rozwinąć umiejętności samooceny i metapoznania, aby zrozumieć, jak najlepiej się uczyć i jak mogą efektywnie współpracować z innymi i z nauczycielem, aby przygotować się do pracy i do życia.

Jednocześnie obserwuje się zmianę strategii edukacyjnych – od podejść ukierunkowanych na realizowane treści do ewoluującego paradygmatu opartego na współpracy nauczycieli i studentów, wzbogaconego w ostatnim czasie intensywnym wykorzystaniem mediów. Tradycyjny model edukacji akademickiej (i nie tylko) oparty na pracy dydaktycznej w sali zostaje znacząco zmodyfikowany o pewne elementy wartości dodanej związanej z kształceniem zdalnym i potrzebą posiadania przez nauczycieli i studentów umiejętności informatycznych. Wydaje się, że aktywne uczenie się, wzmocnione i wspierane przez wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych, jest istotnym elementem prowadzącym do nowego modelu szkolnictwa wyższego.

Bibliografia

Adedoyin, O.B., Soykan, E. (2020). Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*. DOI:10.1080/10494820.2020.18131. *A Guide to Teaching and Learning Practices* (2011). Instruction at FSU. Office of Distance Learning. The Florida State University, 7th Edition. Pobrano z lokalizacji: <https://distance.fsu.edu/instructors/instruction-fsu-guide-teaching-learning-practices>.

Active learning (2017). Cambridge Assessment, International Education. Pobrano z lokalizacji: <https://www.cambridgeinternational.org/Images/271174-active-learning.pdf>.

Bolumole, M. (2020). Student life in the age of COVID-19. *Higher Education Research & Development*, 39 (7). <https://doi.org/10.1080/07294360.2020.1825345>

Brame, C. (2016). Active learning. Vanderbilt University Center for Teaching. Pobrano z lokalizacji: <https://cft.vanderbilt.edu/active-learning/>.

Carr, R., Palmer, S., Hagel, P. (2015). Active learning: the importance of developing a comprehensive measure. *Active Learning in Higher Education*, 16. DOI: 10.1177/1469787415589529.

Christersson, C., Staaf, P., Dakovic, G., Peterbauer, H., Zhang, T. (2019). Promoting active learning in universities. *Learning & Teaching Paper 5, Thematic Peer Group Report*. European University Association. Pobrano z lokalizacji: <https://eua.eu/resources/publications/814:promoting-active-learning-in-universities-thematic-peer-group-report.html>.

Csillag, S., Hidegh, A.L. (2021). Lessons about action learning from undergraduate students in Budapest. *Action Learning: Research And Practice*, 18 (1). <https://doi.org/10.1080/14767333.2020.1843402>.

Freeman, S., Eddy, S.L., McDonough, M., Smith, M.K., Okoroafor, N., Jordt, H., Wenderoth, M.P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 111 (23). Pobrano z lokalizacji: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4060654/>.

Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of 800+ Meta-analyses on Achievement*. London, Routledge. Pobrano z lokalizacji: <https://www.readpbn.com/pdf/Visible-Learning-A-Synthesis-of-Over-800-Meta-Analyses-Relating-to-Achievement-Sample.pdf>.

Krajewska, A. (2020). Teoretyczne, badawcze i praktyczne podstawy dydaktyki akademickiej we współczesnej szkole wyższej. Białystok.

Misseyanni, A., Lytras, M.D., Papadopoulou, P., Christina Marouli, Ch. (red.) (2018). *Active Learning Strategies In Higher Education: Teaching For Leadership, Innovation, And Creativity*. UK.

Morańska, D. (2019). Dydaktyka szkoły wyższej wobec zmiany cywilizacyjnej – nowa formuła wykładu. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu Pedagogika*, 19. DOI: 10.5604/01.3001.0013.2283. Pobrano z lokalizacji: https://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/ZN%20Pedagogika/ZN%20Pedagogika%2020%202019/Pedagogika_20_2019_crop-compressed-59-69.pdf.

Petty, G. (2015). Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców. Sopot.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education*, 93(3). <https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x>.

Ruiz-Primo, M.A., Briggs, D., Iverson, H., Talbot, R., Shepard, L.A. (2011). Impact of undergraduate science course innovations on learning. *Science*, 331 (6022). DOI:10.1126/science.1198976. Pobrano z lokalizacji:

<https://bud-t.com/wp-content/uploads/2018/12/Ruiz-Primo-et-al.-2011-Impact-of-undergraduate-science-course-innovations-on-learning.pdf>.